

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Сокирської Владилени Володимирівни «Відносини між РСФРР і УСРР (1919–1929 рр.): політико-економічний та адміністративно-територіальний дискурс», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

Дисертаційне дослідження В.В. Сокирської знаходиться у міждисциплінарному історичному полі та відзначається високим ступенем наукової та практичної актуальності. Історія відносин між РСФРР і УСРР 1920-х років останнім часом викликає велику зацікавленість як серед дослідників, так і серед широких верств населення, а окремі складові є предметом наукових і суспільних дискусій. Однак, попри значний інтерес, ця тема продовжує бути малодослідженою, заідеологізованою та оповитою міфами, що не мають належного історичного пояснення.

Російсько-українські відносини 1920-х рр., як справедливо відзначає авторка дисертаційного дослідження, це результат складної взаємодії історичних, політичних, економічних, культурних, соціально-психологічних, географічних чинників, випадковостей, зовнішніх впливів та внутрішніх процесів. Зміна акцентів сьогодні, коли Україна, її історія потрапляють у глобальний геополітичний контекст і усвідомлення цих процесів дозволяє по-іншому зрозуміти не лише місце України у світі, а й тенденції її внутрішнього розвитку, спонукає до перегляду процесу становлення та розвитку російсько-українських відносин у зазначений період та виведення їх з традиційної русоцентристської схеми й інтегрування в загальносвітову історію.

Критичне переосмислення досвіду минулого дає розуміння сучасних проблем у відносинах між незалежною Україною і Російською Федерацією. Відмова від ідеологічних кліше, крізь призму яких тривалий час висвітлювався радянський період їх історії, дозволяє об'єктивно

оцінити стан російсько-українських відносин 1920-х рр., прорахунки українських політиків, відсутність належного опору централізаторській політиці Кремля.

Уся драматична історія радянської держави потребує критичного переосмислення, всебічного розуміння її змісту, суті, причинних механізмів. Але нове прочитання не повинно мати нічого спільного з нехтуванням фактів, логіки і моральних принципів, образою народної пам'яті і приниженням. Навколо проблем історії, особливо її національних аспектів, відбувається соціальне розмежування, що породжує часто гострі конфліктні ситуації. Прикладом цього стали події на Сході України, які переростають у затяжний російсько-український конфлікт з його постійними втратами фізичного, економічного, соціального, національного, морального і етичного характеру.

Дослідити концептуальні засади російсько-українських відносин, виявити чинники, які мали визначальний вплив на формування та діяльність органів влади РСФРР і УСРР, характер здійснення ними політики покликана дисертаційна праця Владилени Сокирської. Обмеженість історіографічного доробку з окресленої проблеми наштовхує авторку на небажання замикатися на вивченні теми в рамках суто республіканської проблематики. Вона дослідила зв'язки між Росією і Україною як окремими державними утвореннями, процес їх переростання у зв'язки міжреспубліканські та системні зміни їх характеру.

Оптимальному викладу матеріалу і реалізації поставленої мети та завдань дисертаційного дослідження сприяла сучасна методологія дослідження, а також вдало обрана структурно-логічна схема дисертаційної праці, загальний обсяг якої становить 648 сторінок. Вона складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, кожен з яких складається з підрозділів (загалом – вісімнадцять підрозділів), висновків, списку використаних джерел (696 найменувань), 14 додатків.

Вважаємо, що історична праця дослідниці є актуальною у науковому і суспільному відношеннях. Достатньо репрезентативна, але розпорошена джерельна база з окресленої проблеми, знайшла своє наукове узагальнення, переосмислення та систематизацію та спонукає до продовження як історіографічних, так і джерелознавчих пошуків. До наукового обігу введено значну частину раніше невідомих історичних джерел, зібрано і репрезентовано розлогий фактологічний матеріал.

Зокрема, звертаємо увагу на той вагомий факт, що джерельну базу дослідження склали неопубліковані та опубліковані документи і матеріали. За видовою ознакою використані джерела поділено на чотири групи: 1) нормативно-правові акти вищих органів влади та управління; 2) діловодна документація державних установ та громадських організацій; 3) статистичні матеріали і довідкові видання; 4) періодична преса. З точки зору верифікації положень і висновків наукового дослідження особливо відзначаємо, що в дисертаційній праці використано 212 справ, які зберігаються у 19 фондах 4 центральних архівних установ України та Російської Федерації. Значну частину їх до наукового обігу введено вперше. Зокрема, системно і послідовно опрацьовано документи та матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Государственного архива Российской Федерации (ГАРФ), Российского государственного архива социально-политической истории (РГАСПИ).

В. Сокирською здійснено авторську періодизацію та охарактеризовано російсько-українські відносини 1920-х рр., акцентовано увагу на їх особливостях. За допомогою суспільно-політичного та економічного критеріїв у російській радянській політиці щодо УСРР здобувачка вмотивовано виокремила шість етапів: I – листопад 1917 р. – середина 1918 р. – період початкового формування відносин після розпаду Російської імперії, розгортання Української національно-демократичної

революції і прихід більшовиків до влади в Росії; II – кінець 1918 р. – середина 1919 р. – характеризується спадом національно-демократичної революції і розрізненістю українських національних сил та агресією російських більшовицьких військ; III – 1 червня 1919 р. – 28 грудня 1920 р. – започатковано процес створення союзної держави під зверхністю РСФРР; IV – 28 грудня 1920 р. – липень 1923 р. – відносини між республіками набули характеру військово-господарського, дипломатичного і політичного союзу; V – друга половина 1923 р. – 1925 р. – конституційне оформлення СРСР, зміцнення однопартійної політичної системи, обмеження декларованого суверенітету союзних республік; VI – 1926–1929 рр. – стандартизація, боротьба з ухилами, уніфікація управління «народногосподарським комплексом», нівелювання суб'єктності УСРР.

У дисертаційному дослідженні обґрунтовано вплив геополітичних, історичних, етнографічних, ідеологічних чинників на встановлення кордону між РСФРР і УСРР. Доведено, що головний акцент у вирішенні цього питання російським радянським керівництвом було зроблено на дореволюційному адміністративно-територіальному поділі, економічній та політичній доцільності. Авторка переконливо довела, що в результаті адміністративно-територіальної реформи 1920-х рр. Україна втратила території на Сході. Цілеспрямована політика РСФРР/СРСР у цей період призвела до того, що великі за площею і заселені переважно українцями території залишилися поза межами кордонів України.

Важливе місце у дисертаційній праці відведено з'ясуванню місця і ролі повноважних та постійних представництв республік, інституту уповноважених та їх впливу на характер радянської російської політики щодо України. Доведено, що відверте ігнорування потреб України спонукало партійно-державне керівництво УСРР до пошуку засобів захисту економічних прав республіки на інституційному рівні. Таким захисним механізмом стало представництво українського уряду в центральних органах РСФРР/СРСР. Зміна структури виконавчої гілки

влади в національних республіках призвела до формування інституту уповноважених.

Варто погодитись з думкою В. Сокирської, що незважаючи на формальність, у 1920-х рр. закладалися чинники, які сприяли у 1991 р. набуттю Україною суверенітету та незалежності: наявність органів вищої влади, закріплені міжнародно-правовими документами територія з визначеними на законодавчому рівні кордонами, нормативно-правова база, система оподаткування та фінансового контролю, власний народногосподарський комплекс. Авторкою проаналізовано помилки, допущені в міжнаціональних та міжреспубліканських відносинах, висвітлено складний процес національно-державного будівництва в жорстких умовах радянських положень про робітничо-селянську державу у вигляді «республіки Рад».

Вважаємо, що дисертаційна праця Владилени Сокирської є суттєвим внеском у сучасну українську історіографію. Представлені у ній результати наукового дослідження авторки значно розширюють сучасні знання з історії радянської російської політики щодо України у 1920-х рр. Фактичний матеріал, результати, узагальнення і висновки можуть бути залучені до написання спеціальних узагальнюючих праць з історії України, Росії, міжнародних відносин, використовуватись в суспільно-політичній практиці з метою формування національної свідомості українців як важливого чинника розбудови української державності і збереження суверенітету.

Отже, дисертаційне дослідження В. Сокирської «Відносини між РСФРР і УСРР (1919–1929 рр.): політико-економічний та адміністративно-територіальний дискурс», на наш погляд, є цілісною завершеною науковою працею, що започатковує у вітчизняній історіографії новий напрям студій – дослідження відносин між радянськими республіками, що входили до складу СРСР. Разом з тим вона вирізняється належною доступністю у

сприйнятті значного фактологічного матеріалу, оригінальними узагальненнями та висновками.

Водночас, на основі детального аналізу дисертаційної праці вважаємо за доречне висловити здобувачці окремі зауваження і побажання. Так, на наш погляд, обґрунтування верхньої хронологічної межі дослідження має надто загальний характер і потребує конкретизації з точки зору відносин між РСФРР і УСРР. При формулюванні предмету наукового дослідження доречно було б вказати на характер і особливості насамперед міждержавного статусу відносин між РСФРР і УСРР в 1919–1922 рр. та специфіку трансформацій в умовах системної унітаризації 1923–1929 рр. Вважаємо також, що глибокий аналіз використаних джерел тільки б виграв від залучення до такого аналізу джерел особового походження (публіцистичні праці, спогади, листи тощо). Відзначаючи широке використання дисертанткою різнопланового спектру історичної літератури, звертаємо увагу на те, що низка серйозних наукових праць випала з її поля зору. Насамперед маємо на увазі найновіші дослідження українських істориків Павла Гай-Нижника, Дмитра Веденєва та Ірини Матяш, колективну працю «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна» тощо залучення яких дозволило б, зокрема, поглибити розуміння особливостей генези й еволюції стосунків між РСФРР і УСРР, характеру і специфіки дипломатичних відносин між радянськими республіками на просторі колишньої Російської імперії після завершення Першої світової війни та формування нової конфігурації міжнародного світопорядку.

Вказані вище зауваження та побажання мають в основному рекомендаційний характер і не впливають на високий фаховий науково-теоретичний рівень здійсненого історичного дослідження, що дозволяє зробити висновок про завершений, комплексний, оригінальний і поліаспектний характер дисертаційної праці В.В. Сокирської «Відносини між РСФРР і УСРР (1919–1929 рр.): політико-економічний та адміністративно-територіальний дискурс». Дисертаційне дослідження

виконано згідно норм вживання українського правопису, стилістично грамотно, науково виважено, об'єктивно, з використанням необхідних посилань, її зміст знайшов цільне відображення в тексті автореферату. Дисертацію виконано відповідно до наукової проблематики кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Україна і європейський світ: історія та сучасність» (державний реєстраційний номер 0111 U007531 (2011–2014 рр.), «Східна Європа у другій половині XIX – першій половині XX ст.: економічні, соціально-політичні та культурні процеси» (державний реєстраційний номер 0115U000075 (2015–2020 рр.).

Дисертаційне дослідження відзначається високим ступенем наукової новизни і науково-практичного значення отриманих результатів і висновків. Наукова новизна результатів історичного пошуку полягає насамперед в тому, що вперше здійснено комплексне дослідження важливої й актуально значимої наукової проблеми на основі введення до наукового обігу й опрацювання нових або малодосліджених раніше архівних джерел і періодики міжвоєнного періоду, що дозволило всебічно осмислити політико-економічні та адміністративно-територіальні аспекти відносин між РСФРР і УСРР у 1919–1929 рр. Основні положення, результати і висновки дисертаційної праці знайшли відображення у монографії; у 19 статтях у фахових виданнях України (4 з яких включені до міжнародних наукометричних баз), 2 – у виданнях іноземних держав, 2 – у вітчизняних та зарубіжних виданнях, що додатково відображають наукові результати дослідження, 7 – у збірниках праць, матеріалах конференцій. Викладені в дисертації основні положення дослідження та його результати обговорювалися на засіданнях кафедри історії України, кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Вони пройшли всебічну апробацію у доповідях і виступах авторки на 3 конференціях за кордоном (Республіка Польща), 20 міжнародних і всеукраїнських наукових

конференціях і симпозиумах. Тексти дисертаційної праці й автореферату дисертації є ідентичними її основним положенням і висновкам і вповні відповідають вимогам ДАК України до такого роду праць. Дисертаційне дослідження «Відносини між РСФРР і УСРР (1919–1929 рр.): політико-економічний та адміністративно-територіальний дискурс» містить обґрунтовані та достовірні наукові результати та висновки і відповідає вимогам, викладеним у п. 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р. та № 1159 від 30 грудня 2015 р.), а його авторка – Сокирська Владилена Володимирівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин,
інформації та регіональних студій
Національного авіаційного університету

С.С. ТРОЯН

гр. Троян С.С.
з а с в і д ч у ю
Вчений секретар
Національного авіаційного університету

